બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા, સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

કુલ ગુણ - ૧૦૦

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રવીણ-૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨) (રવિવાર, ૭ માર્ચ, ૨૦૧૦)

નોંધ :- (૧) આપેલ આવૃત્તિ પ્રમાણેના પુસ્તકના જવાબ જ માન્ય રાખવા. તે સિવાયની આવૃત્તિના જવાબ માન્ય ન રાખવા.

(૨) જમણી બાજુએ આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના ગુણાંક દર્શાવે છે.

(૩) જમણી બાજુએ જવાબની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના જવાબના પાઠ/પાના નંબર દર્શાવે છે.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના, અગિયારમી આવૃત્તિ - માર્ચ, ૨૦૦૯)

પ્ર.૧ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. (કુલ ગુણ : ૬)

☞ **નોંધ :- દરેક પ્રમાણ દીઠ ૧ ગુણ. સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે. પ્રમાણમાં ક્યારેક સંસ્કૃત શ્લોક અને ભાષાંતર હોય છે. પરીક્ષાર્થીએ કોઈ પણ એક લખ્યું હોય તો પણ સાચું આપવું.**

૧. ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ પરઠે તો ખોટ. (૩/૨૪)

પ્રમાણ - ૧ : તે ભગવાનને વિષે જે અલ્પમતિવાળા છે તે જેવા જેવા દોષ કલ્પે છે તે ભગવાનને વિષે તો એકે દોષ નથી પણ કલ્પનારાની બુદ્ધિમાંથી એ દોષ કોઈ કાળે ટળવાના નહિ. તેમાં જે ભગવાનને કામી સમજે છે તે પોતે અત્યંત કામી થઈ જાય છે, અને જે ભગવાનને ક્રોધી સમજે છે તે પોતે અત્યંત ક્રોધી થઈ જાય છે, ને જે ભગવાનને લોભી સમજે છે તે પોતે અત્યંત લોભી થઈ જાય છે, ને જે ભગવાનને ઈર્ષાવાન સમજે છે તે પોતે અત્યંત ઈર્ષાવાન થઈ જાય છે. એ આદિક જે જે દોષ ભગવાનને વિષે કલ્પે છે, તે તો જેમ સૂર્ય સામી ધૂળની ફાંટ ભરીને નાંખીએ તે પોતાની આંખમાં પડે છે, તેમ ભગવાનને વિષે જે જાતનો દોષ કલ્પે છે તે દોષ પોતાને દુઃખ દે છે. **(વચ. ગ. પ્ર. ૨૪)**

પ્રમાણ - ૨ : માટે જે મૂઢ છે તે ભગવાનના એવા પરમ ભાવને જાણ્યા વિના ભગવાનને વિષે પોતાના જેવા મનુષ્યના ભાવ પરઠે છે, તે મનુષ્યભાવ તે શું ? તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, આશા, તૃષ્ણા ઈત્યાદિક અંતઃકરણના ભાવ છે તથા હાડ, ચામ, મળ, મૂત્રાદિક તથા જન્મ, મરણ, બાળ, યૌવન, વૃદ્ધ એ સર્વે દેહના ભાવ છે ઈત્યાદિક જે મનુષ્યભાવ તે સર્વે ભાવને ભગવાનને વિષે પરઠે છે. માટે એવા ભાવનો પરઠનારો જે હોય તેને ભગવાનના નિશ્ચય જેવું જણાય છે, તો પણ તેનો નિશ્ચય કાચો છે. અને એ જરૂર સત્સંગમાંથી પડશે.... જ્યારે ભગવાનને વિષે એવો દિવ્યભાવ ન સમજે ત્યારે એને વાતે વાતે ધોખો થાય ને ગુણ - અવગુણ લીધા કરે જે, '(ભગવાન) આનીકોરનો પક્ષ રાખે છે ને અમારો પક્ષ રાખતા નથી તથા આને વધુ બોલાવે છે ને અમને નથી બોલાવતા અને આને ઉપર વધુ હેત છે ને અમારી ઉપર નથી' - એવી રીતે ગુણ અવગુણ પરઠ્યા કરે છે, તેણે કરીને એનું અંતર દિવસે દિવસે પાછું પડીને અંતે તે વિમુખ થાય છે. **(વચ. લો. ૧૮)**

પ્રમાણ - ૩ : ભક્તને જો ક્યારેક અસત્ દેશ, અસત્, કાળ, અસત્ સંગ ને અસત્ શાસ્ત્રાદિકને યોગે કરીને અથવા દેહાભિમાને કરીને ભગવાનના ચરિત્રને વિષે સંદેહ થાય ને ભગવાનનો અભાવ આવે તો એ જીવ પૂર્ણમાસીના ચંદ્રમા જેવો હતો, પણ પાછો અમાવાસ્યાના ચંદ્ર જેવો થઈ જાય છે. માટે પોતામાં જે કાંઈક થોડી ઘણી ખોટ્ય હોય તે એ જીવને ઝાઝી નડતી નથી; પણ પરમેશ્વરના ચરિત્રમાં કોઈ રીતે સંદેહ થાય અથવા પરમેશ્વરનો કોઈ રીતે અભાવ આવે ત્યારે એ જીવ કલ્યાણના માર્ગમાંથી તત્કાળ પડી જાય છે. જેમ વૃક્ષનાં મૂળ કપાણાં ત્યારે તે વૃક્ષ એની મેળે જ સુકાઈ જાય, તેમ જેને ભગવાનને વિષે દોષબુદ્ધિ થઈ એ જીવ કોઈ રીતે વિમુખ થયા વિના રહે નહિ. **(વચ. વર. ૧૨)**

પ્રમાણ - ૪ : 'એવા જે પરમેશ્વર તેનાં ચરિત્રને વિષે ને તે ભગવાનની સમજણ તેને વિષે જે દોષ દેખે છે તેને વિમુખ ને અધર્મી જાણવો અને સર્વે મૂર્ખનો રાજા જાણવો. **(વચ. ગ.મ. ૫૩)**

પ્રમાણ - ૫ : ભગવાનની યોગકળામાં બ્રહ્માદિક જેવાને કુતર્ક થાય તો એ ભગવાનની માયાના બળના પારને ન પામ્યા કહેવાય. **(વચ. લોયા - ૪)**

પ્રમાણ - ૬ : ભગવાનમાં મનુષ્યભાવ રહી જાય તો કલ્યાણ ન થાય. **(સ્વા. વા. ૫-૧૧૬)**

પ્રમાણ - ૭ : ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તેની તો અલૌકિક સમજણ હોય, તેને દેહાભિમાની જીવ ક્યાંથી સમજી શકે ? માટે પોતાની મૂર્ખાઈએ કરીને ભગવાન ને ભગવાનના જે ભક્ત તેનો અવગુણ લઈને વિમુખ થઈ જાય છે. **(વચ. ગ.મ. ૫૩)**

પ્રમાણ - ૮ : એકાંતિક ભક્ત છે તેને દેહે કરીને મરવું એ મરણ નથી, એને તો એકાંતિક ધર્મમાંથી પડી જવાય એ જ મરણ છે. તે જ્યારે ભગવાન કે ભગવાનના સંત તેનો હૃદયમાં અભાવ આવ્યો ત્યારે એ ભક્ત એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડ્યો જાણવો..... પંચમહાપાપ થકી પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેવો એ મોટું પાપ છે. **(વચ. ગ.મ.૪૬)**

પ્રમાણ - ૯ : જો મોટાપુરુષને વિષે કામીપણાનો દોષ પરઠે તો ગમે તેવો નિષ્કામી હોય તો પણ અતિશય કામી થાય અને મોટાને વિષે ક્રોધી - લોભીપણું પરઠે તો પોતે ક્રોધી - લોભી થાય. **(વચ. ગ.પ્ર. ૫૮)**

પ્રમાણ -૧૦ : મોટાપુરુષ હોય તેને વિષે જે જે જાતના દોષ પરઠે, તે તે જાતના દોષ પોતાના હૈયામાં આવીને નિવાસ કરે છે. **(વચ. સા. ૧૮)**

પ્રમાણ - ૧૧ : આ સાધુને વિષે મનુષ્યભાવ આવે છે, તેથી બીજું કાંઈ ભૂંડું નથી. **(સ્વા.વા. ૩-૩૬)**

પ્રમાણ - ૧૨ : માટે ભગવાનને વિષે તો મનુષ્યભાવ ન જ પરઠવો અને ભગવાનના ભક્તને વિષે પણ મનુષ્યભાવ ન પરઠવો. **(વચ. લોયા-૧૮)**

પ્રમાણ - ૧૩ : માટે આ અમારી વાત છે તે સર્વે હરિભક્તને યાદ રાખીને પરસ્પર કરવી અને જ્યારે કોઈને અણસમજણે કરીને ધોખો થાય ત્યારે તેને આ વાત કરીને ચેતાવી દેવો. અને આ જે અમારી વાર્તા છે તેને નિત્ય પ્રત્યે દિવસમાં એકવાર કરવી, એમ અમારી આજ્ઞા છે. તેને ભૂલશો મા, જરૂર ભૂલશો મા. **(વચ. લો. ૧૮)**

પ્રમાણ - ૧૪ : ભગવાન તો મનુષ્યદેહ ધારણ કરે છે તો પણ કૈવલ્યરૂપે જ છે અને તે ભગવાન જે જગ્યામાં વિરાજતા હોય તે જગ્યા પણ નિર્ગુણ છે અને ભગવાનનાં વસ્ત્ર, અલંકાર તથા વાહન તથા પરિચર્યાના કરનારા સેવક તથા ખાન-પાનાદિક જે જે પદાર્થ ભગવાનના સંબંધને પામે છે તે સર્વે નિર્ગુણ છે. **(વચ. ગ.મ. ૧૩)**

પ્રમાણ - ૧૫ : અક્ષરધામમાં વિરાજમાન ભગવાનનું સ્વરૂપ જેમ દિવ્ય છે, એમ પૃથ્વી ઉપર પ્રાદુર્ભાવ થઈ નરાકાર ધારી રહેલા ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ નિત્ય દિવ્ય છે. તેમનો લોક પણ દિવ્ય છે. તેમના બધા ભોગો દિવ્ય છે. ભોગયોગ્ય વસ્તુઓ પણ દિવ્ય છે. વળી, તેમના પાર્ષદો દિવ્ય છે, તેમની શક્તિઓ પણ દિવ્ય છે. તેમના સર્વે ભક્તો દિવ્ય છે. તેમની ક્રિયાઓ દિવ્ય જ છે. **(સત્સંગિજીવન : ૩-૨૯-૧૪૩)**

૨. ભગવાનને અરૂપ કહેવા એ જ ભગવાનનો દ્રોહ છે. (૩/૧૧)

પ્રમાણ- ૧: ભગવાનને જે નિરાકાર સમજે, એ તો પંચ મહાપાપ કરતાં પણ અતિ મોટું પાપ છે. એ પાપનું કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત નથી. **(વચ. ગ.મ. -૩૯; ગ.પ્ર.-૭૧)**

પ્રમાણ- ૨: ભગવાન છે તે કરચરણાદિક સમગ્ર અંગે સંપૂર્ણ છે.... તેને અરૂપ કહેવા... એ જ ભગવાનનો દ્રોહ છે... અને ચંદન-પુષ્પાદિકે કરીને પૂજે છે તે પણ ભગવાનનો દ્રોહી છે. **(વચ. વરતાલ-૨)**

પ્રમાણ- ૩: નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય. **(વચ. ગ.મ. ૯)**

પ્રમાણ- ૪: સર્વે ગુણે સંપન્ન હોય ને જો ભગવાનને અલિંગ સમજતો હોય, પણ મૂર્તિમાન ન સમજે, એ મોટો દોષ છે; એણે કરીને એના બીજા સર્વે ગુણ દોષરૂપ થઈ જાય છે. **(વચ. લો.૧૬)**

પ્રમાણ- ૫: અને જે એ ભગવાનને નિરાકાર જાણીને ધ્યાન-ઉપાસના કરે છે તે તો બ્રહ્મ સુષુપ્તિને વિષે લીન થાય છે, તે પાછો કોઈ દિવસ નીસરતો નથી અને ભગવાન થકી કોઈ ઐશ્વર્યને પણ પામતો નથી. **(વચ. ગ.પ્ર. ૬૪)**

પ્રમાણ- ૬: ભગવાનના સ્વરૂપને જે નિરાકાર કહેનારા છે ને જાણનારા છે ને સત્શાસ્ત્રના અર્થને અવળા અર્થના કરનારા છે, તે તો અનંત જન્મ સુધી ને ત્રેતાયુગમાં દશ હજાર વર્ષ સુધી ને દ્વાપરયુગમાં હજાર વર્ષ સુધી ને કળિયુગમાં સો વર્ષ સુધી એને ગર્ભમાંથી શસ્ત્રે કાપી કાપીને કાઢશે પણ બાળો સાદ કાઢીને રોશે નહિ ને એમ ને એમ અનંત કલ્પ સુધી દુ:ખને ભોગવશે, પણ સુખ તો નહિ જ થાય. **(સ્વા.વા.૩/૧૬)**

૩. સર્વ-કર્તાહર્તા સમજવાની આવશ્યકતા. (૨/૭)

પ્રમાણ - ૧ : કલ્યાણને અર્થે તો ભગવાનને સર્વ કર્તાહર્તા જાણવા એ જ છે. **(વચ. ગ. મ. ૨૧)**

પ્રમાણ - ૨ : જીવનું કલ્યાણ તો આટલી જ વાતમાં છે જે, પ્રકટ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેનું જ કર્યું સર્વે થાય છે પણ કાળ, કર્મ ને માયાદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થતું નથી. એવી રીતે ભગવાનને વિષે જ એક કર્તાપણું સમજવું એ જ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે..... અને જે જીવ ભગવાનને સર્વ-કર્તાહર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજો કોઈ પાપી નથી અને ગૌહત્યા, બ્રહ્મહત્યા, ગુરુસ્ત્રીનો સંગ તથા બ્રહ્મવેત્તા સદ્‌ગુરુનો દ્રોહ તે થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવો. કાં જે, ભગવાન વિના બીજાં જે કાળ-કર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે. માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાળ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઊભું રહેવું નહિ. **(વચ. કા. ૧૦)**

પ્રમાણ - ૩ : ભગવાન સર્વ ના કર્તાહર્તા છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ કાળ, કર્મ, સ્વભાવ અને માયા તેને જગતના કર્તાહર્તા કહે છે, માટે એ ભગવાનનો અતિ દ્રોહ છે. **(વચ. વર. ૨)**

પ્રમાણ - ૪ : ભગવાનને કાળ જેવા ન જાણે, કર્મ જેવા ન જાણે, સ્વભાવ જેવા ન જાણે, માયા જેવા ન જાણે, પુરુષ જેવા ન જાણે, અને સર્વ થકી ભગવાનને જુદા જાણે અને એ સર્વના નિયંતા જાણે, અને સર્વ ના કર્તા જાણે અને એ સર્વના કર્તા થકા પણ એ નિર્લેપ છે એમ ભગવાનને જાણે. **(વચ. ગ.પ્ર. ૬૨)**

પ્રમાણ - ૫ : જો માર માર કરતો કોઈ આવતો હોય તો એમ સમજવું જે, મારા સ્વામીનું જ કર્યું સર્વે થાય છે પણ તે વિના કોઈનું હલાવ્યું પાંદડું પણ હલતું નથી. **(સ્વા. વા. ૧/૮૮)**

૪. મોક્ષ માટે પ્રગટ ભગવાન કે પ્રગટ સંત. (૫/૭૧)

પ્રમાણ-૧ : જેવું પરોક્ષ ભગવાનના રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું માહાત્મ્ય જાણે છે તથા નારદ, સનકાદિક, શુકજી, જડભરત, હનુમાન, ઉદ્ધવ ઈત્યાદિક જે પરોક્ષ સાધુ તેનું જેવું માહાત્મ્ય જાણે છે તેવું જ પ્રત્યક્ષ એવા જે ભગવાન તથા તે ભગવાનના ભક્ત સાધુ તેનું માહાત્મ્ય સમજે તેને કલ્યાણના માર્ગમાં કાંઈયે સમજવું બાકી રહ્યું નહિ. તે આ વાર્તા એક વાર કહ્યે સમજો અથવા લાખ વાર કહ્યે સમજો. આજ સમજો અથવા લાખ વર્ષ કેડે સમજો પણ એ વાત સમજે જ છૂટકો છે..... (અને) એટલો જેને દઢ નિશ્ચય થયો હોય તેને સર્વે મુદ્દો હાથ આવ્યો અને કોઈ કાળે તે કલ્યાણના માર્ગ થકી પડે નહિ.... માટે સર્વે શાસ્ત્રનું રહસ્ય આ વાર્તા છે. **(વચ. ગ. મ. ૨૧)**

પ્રમાણ-૨ : જેવી પરોક્ષ દેવને વિષે જીવને પ્રતીતિ છે તેવી જો પ્રત્યક્ષ ગુરુરૂપ હરિને વિષે આવે, તો જેટલા અર્થ પ્રાપ્ત થવાના કહ્યા છે તેટલા સર્વે અર્થ તેને પ્રાપ્ત થાય છે અને જ્યારે આવો સંતસમાગમ પ્રાપ્ત થયો ત્યારે દેહ મૂકીને જેને પામવા હતા તે તો દેહ છતાં જ મળ્યા છે. માટે જેને પરમપદ કહીએ, મોક્ષ કહીએ તેને છતે દેહે જ પામ્યો છે. **(વચ. ગ. અં. ૨)**

પ્રમાણ - ૩ : જીવનું જે કલ્યાણ થાય અને જીવ માયાને તરીને બ્રહ્મસ્વરૂપ થાય તેનું કારણ તો પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપનું જ્ઞાન, ધ્યાન, કીર્તન અને કથાદિક એ જ છે, ને એણે કરીને જ એ જીવ છે તે માયાને તરે છે અને અતિ મોટાઈને પામે છે. અને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને પામે છે. **(વચ. ગ. મ. ૩૨)**

પ્રમાણ-૪ : માટે જેને પોતાનું કલ્યાણ ઈચ્છવું તેને તે તે લક્ષણે કરી તે ભગવાનને ઓળખીને તે ભગવાનને શરણે થવું અને તેનો દઢ વિશ્વાસ રાખવો ને તેની આજ્ઞામાં રહીને તેની ભક્તિ કરવી એ જ કલ્યાણનો ઉપાય છે. અને ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય ત્યારે તે ભગવાનને મળેલા જે સાધુ તેનો આશ્રય કરવો. તો તે થકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે. **(વચ. વર. ૧૦)**

પ્રમાણ-૫ : માયા તરવાનો ઉપાય એ છે જે જ્યારે સર્વ કર્મ અને માયા તેનો નાશ કરનારા ને માયાથી પર જે સાક્ષાત્કાર શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન અથવા તે ભગવાનના મળેલ સંત તેમની જીવને પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તેમના આશ્રયથી માયા ઉલ્લંઘાય છે. **(વચ. જેતલ. ૧)**

પ્રમાણ-૬ : ચાર વેદ, પુરાણ, ઈતિહાસ એ સર્વેમાં એ જ વાર્તા છે જે ભગવાન ને ભગવાનના સંત જ કલ્યાણકારી છે.. તે ભગવાન કે ભગવાનના સંતની જ્યારે પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે એ જીવને એથી ઉપરાંત બીજું કોઈ કલ્યાણ નથી. એ જ પરમ કલ્યાણ છે. **(વચ.ગ.મ.૫૯)**

પ્રમાણ-૭ : મોક્ષના દાતા તો ભગવાનને સાધુ એ બે જ છે. **(સ્વા. વા. ૧/૨૦)**

પ્રમાણ-૮ : પ્રગટ ભગવાન વિના કરોડ નિયમ પાળે પણ કલ્યાણ ન થાય અને પ્રગટ ભગવાન ને આ પ્રગટ સાધુની આજ્ઞાથી એક નિયમ રાખે તો કલ્યાણ થાય. **(સ્વા. વા. ૪/૩૭)**

પ્રમાણ-૯ : આત્યંતિક કલ્યાણ થાય તે જ મોક્ષ કહેવાય ...... ને એવો મોક્ષ તો પ્રગટ ભગવાન ને પ્રગટ ભગવાનના એકાંતિકનો આશરો કર્યાથી થાય, બીજાથી થાય નહિ. **(સ્વા. વા. ૫/૫)**

પ્રમાણ -૧૦ :
બીજા કહે મુવા પછી મોક્ષ રે, વળી પ્રભુ બતાવે છે પ્રોક્ષ રે ...
જ્યારે એમ જ અર્થ જો સરે રે, ત્યારે હરિ તન શીદ ધરે રે;
જ્ઞાન વિના તો મોક્ષ ન થાય રે, એમ શ્રુતિ સ્મૃતિ સહુ ગાય રે.
માટે પ્રગટ જોઈએ ભગવંત રે, એવું સર્વ ગ્રંથનું સિદ્ધાંત રે;
જેમ પ્રગટ રવિ હોય જ્યારે રે, જાય તમ બ્રહ્માંડનું ત્યારે રે.
જેમ પ્રગટ જળને પામી રે, જાય પ્યાસીની પ્યાસ તે વામી રે;
જેમ પ્રગટ અન્નને જમે રે, અંતર જઠરાઝાળ વિરમે રે.
તેમ પ્રગટ મળે ભગવાન રે, ત્યારે જનનું કલ્યાણ નિદાન રે;
માટે પ્રગટ ચરિત્ર સાંભળવું રે, હોય પ્રગટ ત્યાં આવી મળવું રે.
માટે પ્રગટ પ્રભુ જો ન હોય રે, ન થાય એ નિષ્પાપ કોય રે;
જાણો પ્રગટ મૂર્તિ ભવપાજ રે, સહેજે ઉતારવાનો સમાજ રે. **(ભક્તચિંતામણિ ૧૬૪)**

પ્રમાણ -૧૧ : પ્રગટ પ્રભુ કે પ્રભુના સંત રે, તેહ વિના ન ઉદ્ધરે જંત રે. **(નિ. કા. કલ્યાણનિર્ણયઃ ૧૩-૨૮)**

પ્રમાણ -૧૨ : આત્યંતિક કલ્યાણ કારણે જાવું પ્રગટ પ્રભુને પાસ;
મોક્ષદાયક એહ મૂર્તિ કે મોક્ષદાતા એના દાસ. **(નિ.કા.કલ્યાણનિર્ણય : ૧૬-૪)**

પ્રમાણ -૧૩ : માટે કલ્યાણકારી સાંભળ્યા રે, એક હરિ કે હરિના મળ્યા રે;
સાચી વાત તું માનજે સહિરે, એહ બેઉ વિના મોક્ષ નહિ રે. **(નિ.કા. કલ્યાણનિર્ણય : ૧૬-૧૦)**

પ્રમાણ -૧૪ : મળે પ્રભુ પ્રગટ પ્રમાણ રે, કાં તો તેના મળેલે કલ્યાણ રે;
તેહ વિના તો કોટિ ઉપાય રે, આત્યંતિક કલ્યાણ ન થાય રે. **(નિ. કા. કલ્યાણનિર્ણય : ૨-૧૮)**

પ્રમાણ- ૧૫ : આ ભવસાગર પાર ઉતાર, હરિ કે હરિ કો દાસ. **(સદ્. બ્રહ્માનંદ સ્વામી)**

પ્રમાણ- ૧૬ : સાક્ષાત્ ભગવાનના સંબંધથી અથવા પૂર્વશ્લોકમાં કહેલાં લક્ષણોએ યુક્ત એવા એકાંતિક ભક્તના સંબંધી જ મનુષ્યોને એકાંતિક ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સિવાય બીજા કોઈ પણ ઉપાયથી ક્યારેય પણ તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી. **(વાસુદેવમાહાત્મ્યઃ૨૫-૨૬)**

પ્રમાણ-૧૭ : એકાંતિક ધર્મ તે તો જે એવા નિર્વાસનિક પુરુષ હોય અને જેને ભગવાનને વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તેને વચને કરીને જ પમાય પણ ગ્રંથમાં લખી રાખ્યો હોય તેણે કરીને નથી પમાતો. અને કોઈક સાંભળીને તેવી ને તેવી વાત કહેવા જાય તો કહેતાં પણ આવડે નહિ. માટે જેને એકાંતિકના ધર્મમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકી જ એકાંતિકનો ધર્મ પમાય છે. **(વચ. ગ. પ્ર. ૬૦)**

પ્ર.૨ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ : ૫)

૧. હું ચિરંજીવી છું ને તમારા બધાના દેહ પાંચ દસ વરસમાં પડી જશે.
જ. **શ્રીજીમહારાજના અંતર્ધાન પછી પ્રગટપણું કેવી રીતે ? (૫/૭૮)**

૨. न तत्समश्चाप्यधिकश्च दृश्यते ।
જ. **પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ : એક અને અદ્વિતિય. (૪/૪૬)**

૩. મારું ધામ છે રે અક્ષર અમૃત જેનું નામ; તેમાં હું રહું રે, દ્વિભુજ દિવ્ય સદા સાકાર.
જ. **ધામમાં અને પૃથ્વી ઉપર - બન્ને ઠેકાણે સદા સાકાર. (૩/૧૭)**

૪. તેમ દેશ, કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે.
જ. **કર્તાપણું કેવી રીતે ? (૨/૫)**

૫. એવું જે ચિદાકાશ તે અવિનાશી છે, નિર્વિકારી છે અને અનાદિ છે.
જ. **અક્ષરબ્રહ્મ : સચ્ચિદાનંદ ચિદાકાશ તેજરૂપે. (૬/૧૦૪)**

પ્ર.૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✔) નિશાની કરો. (કુલ ગુણ : ૪)

> ☞ **નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ જ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.**

૧. ૧, ૨, ૩, (૩/૧૫)   **૨.** ૨, ૩, ૪ (૪/૨૯-૩૦)

પ્ર.૪ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. (કુલ ગુણ : ૪)

> ☞ **નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ અને સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ આપવો.**

૧. આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા જ નથી. (૪/૫૫) રઘુવીરજી મહારાજની ગાદી ઉપર ચંપાનાં ત્રણ ફૂલ મૂકીને સ્વામી બોલ્યા, જે 'કેટલાક આ ફૂલ સુધી પૂગે છે ને કેટલાક આ ફૂલ સુધી પૂગે છે, પણ આ ફૂલ સુધી તો કોઈ પૂગતા જ નથી. અર્થાત્ કેટલાક મહારાજને રામચંદ્રજી જેવા સમજે છે, કેટલાક બીજા ફૂલ એટલે કે શ્રીકૃષ્ણ જેવા સમજે છે, પણ આ ત્રીજું ફૂલ એટલે કે શ્રીજીમહારાજ જેવા છે તેવા સર્વોપરી, સર્વ અવતારના અવતારી પુરુષોત્તમ જેવા કોઈ સમજતા નથી. એ સમજણ અનેક જીવોને દૃઢ કરાવવા ત્રીજું ફૂલ સ્વામીએ પ્રસન્નતાપૂર્વક અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીને આપ્યું અને આજ્ઞા કરી કે આ ત્રીજા ફૂલ સુધી સૌને તમારે પહોંચાડવા એટલે કે શ્રીજીમહારાજના સર્વોપરી સ્વરૂપનું વર્ણન કરતો અપૂર્વ ગ્રંથ, જેમાં શબ્દે શબ્દે મહારાજનો મહિમા આવે તે લખવો, જેથી શ્રીજીમહારાજનો મહિમા સત્સંગમાં પ્રવર્તે. અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારીએ સ્વામીની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરી 'શ્રી હરિલીલાકલ્પતરુ' જેવા અદ્‌ભૂત ગ્રંથની રચના કરી. **સિદ્ધાંત** :- શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરિપણું સ્વામીએ પોતે વાતો કરીને પ્રવર્તાવ્યું. સાથે સાથે એવા ગ્રંથની પણ રચના કરાવી શ્રીજીમહારાજનું સર્વોપરીપણું ગ્રંથસ્થ કરાવ્યું. તેનાથી યુગો સુધી મુમુક્ષુઓને સાચું માર્ગદર્શન મળી રહેશે.

૨. મુક્તાનંદ સ્વામીને શ્રીજીમહારાજે બતાવેલો શાંતિનો ઉપાય. (૫/૭૦) સદ્. મુક્તાનંદ સ્વામીએ એક વખત શ્રીજીમહારાજને શાંતિ પામવાનો ઉપાય પૂછ્યો. મહારાજે તેમના પોતાના જન્મથી માંડીને બધાં ચરિત્રોની વાત કરી. પણ મુક્તાનંદ સ્વામીને સમજાયું કે મહારાજ બીજી વાતે ચડી ગયા છે. બીજે દિવસે ફરી પૂછ્યું. ફરી મહારાજે એની એ જ પોતાની વાત કરી છતાં મુક્તાનંદ સ્વામીને ન સમજાયું. ત્યારે મહારાજે કહ્યું, 'સ્વામી ! ગામડે ફરવા જાઓ; શાંતિ થશે.' મુક્તાનંદ સ્વામી ગઢડાથી નીકળ્યા. નિત્યાનંદ સ્વામી તેમની પાછળ ગયા ને સમજાવ્યું કે શ્રીજીમહારાજ પ્રગટ ભગવાન છે ને પ્રગટનાં ચરિત્રોમાં શાંતિ છે તેવી ક્યાંય નથી. મહારાજને તમને આ સમજાવવું હતું તેથી પોતાનાં ચરિત્રોની વાત કરી હતી. મુક્તાનંદ સ્વામીને પાયાની ભૂલ સમજાઈ. **સિદ્ધાંત** :- પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિથી જ અંતરમાં સુખ અને શાંતિ થાય છે.

૩. "આ તો જોગીનું કામ છે. મારું કહ્યું તો એ જ ફેરવી શકે." (૬/૧૨૯) એક વખત ગોપાળાનંદ સ્વામી જૂનાગઢ વિરાજમાન હતા. મંદિરમાં ઢોર માટે ઘાસ કાપવા પાર્ષદો ડુંગરમાં જતા હતા. તેમને જતા જોઈ ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું, 'ભેંસલા ડુંગર પર વાદળો બેઠાં છે માટે વરસાદ બહુ થશે અને તમે બધા પલળી જશો માટે ઘાસ લેવા જશો નહિ.' તેઓ પાછા વળ્યા ત્યાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તેમને સામે મળ્યા અને કહ્યું, 'ઠાકોરજીને ગાયનું દૂધ જ ભાવે છે. તે ગાયો લીલું ઘાસ ખાધા વગર દૂધ ક્યાંથી આપશે ? માટે જાઓ. વરસાદ પછી પડશે.' પાર્ષદો તો ગયા અને તેઓ પાછા આવ્યા પછી જ વરસાદ ધોધમાર પડ્યો. ગોપાળાનંદ સ્વામીને આશ્ચર્ય થયું. પણ જ્યારે તેમને પાર્ષદોએ કહ્યું કે સ્વામીની આજ્ઞાથી ગયા હતા ત્યારે તેમણે કહ્યું કે 'અહો ! આ તો જોગીનું કામ છે. મારું કહ્યું તો એ જ ફેરવી શકે.' **સિધ્ધાંત** :- ગોપાળાનંદ સ્વામી કરતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની સામર્થી અધિક છે તેવું તેમને સમજાયું. જે સમર્થ હોય તે બીજાની સામર્થીને ઓળખી શકે. જે અધિક સમર્થ હોય તે જ બીજાની સામર્થી (શક્તિ) રોકી શકે. (ફેરવી શકે)

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

> ☞ **નોંધ :- (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણમાં સંદર્ભો અને પ્રસંગો હોય તો ચાલે, બધા જરૂરી નથી.**

૧. પ્રગટને ઓળખવા એ જ જ્ઞાન. (૫/૬૭-૬૮)

પ્રગટ ભગવાનને ઓળખવા એ જ જ્ઞાન છે. શ્રુતિમાં કહ્યું છે, 'ऋते ज्ञानान्न मुक्ति :' અર્થાત્ જ્ઞાન વિના મુક્તિ ન થાય. વળી, 'तमेव विदित्वातिमृत्युमेति नान्य : पन्था विद्यतेऽयनाय ॥ ' અર્થાત્ પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયા બાદ જ જીવ સંસારથી મુક્ત થાય છે. મુક્તિ માટે આ સિવાય બીજો માર્ગ નથી.

આ જ્ઞાન એટલે કેવળ શાસ્ત્રનું વાચ્યાર્થ જ્ઞાન નહિ પણ લક્ષ્યાર્થ જ્ઞાન, કારણ કે શ્રીજીમહારાજ કહે છે : 'જેણે શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનને જાણ્યા તેણે કરીને પણ જન્માંતરે કલ્યાણ થાય છે.' **(વચ.લોયા-૭)** જ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, 'એ સર્વેને વિષે ભગવાન જે તે અંતર્યામીરૂપે કારણપણે કરીને રહ્યા છે અને **તે જ ભગવાન આ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે.** એવી રીતે મહિમાએ સહિત જે ભગવાનને જાણે ને દેખે તેને **પરિપૂર્ણ જ્ઞાન** કહીએ.' **(વચ. લો. ૭)** ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ તથા અનુભવ એ ત્રણે કરીને યથાર્થપણે **પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણે ત્યારે પૂરો જ્ઞાની કહેવાય.** અને એ ત્રણ પ્રકારમાંથી જો એકે ઓછો હોય તો તેને આત્યંતિક જ્ઞાન ન કહેવાય ને તેણે કરીને જન્મ-મૃત્યુને પણ ન તરે. અને કોઈ સાધને કરીને બ્રહ્મસ્વરૂપને પામ્યો હોય તે પણ જો **પ્રત્યક્ષ ભગવાનને એવી રીતે ન જાણે તો તે પણ પૂરો જ્ઞાની ન કહેવાય. (વચ.લો.૭)** ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવું જ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે, તેને સમજે છે, પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી. અને આવી રીતે જેણે ભગવાનને જાણ્યા તેણે તત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય અને એમ જે જાણે તેને જ્ઞાની ભક્ત કહીએ. **(વચ. પં.૭)**

'એવો જે જ્ઞાની તે તો **સદા સાકાર મૂર્તિ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન** તેને પ્રકૃતિપુરુષ, અક્ષર તે થકી પર ને સર્વના કારણ સર્વના આધાર જાણીને અનન્યપણે સેવે છે. એવી રીતે જે સમજવું તેને જ્ઞાન કહીએ અને એ જ્ઞાને કરીને આત્યંતિક મોક્ષ થાય છે. **(વચ.લોયા.૭) ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે,** આત્યંતિક જ્ઞાન તો આ સાધુને ઓળખ્યા એ જ છે. **(સ્વા.વા.૫/૭)**

નિષ્કુળાનંદ સ્વામી પણ કહે છે :- 'એ જ જ્ઞાની એ જ તત્ત્વવેત્તા, જેણે પ્રગટ પ્રભુને પેખિયા;
એ વિના રખે જ્ઞાની ગણો, જેણે હરિ નયણે નથી દેખિયા.' **(નિ.કા. સારસિદ્ધિ -૩૦)**

૨. ઉત્પત્તિ સર્ગ (૪/૪૧-૪૬)

શ્રીજીમહારાજે ઉત્પત્તિ સર્ગ સમજાવતાં જુદા જુદા દેવો, ઈશ્વરો વગેરેની ઉત્પત્તિ, તેમનું સ્થાન વગેરે સ્પષ્ટ કર્યું છે. શ્રીજીમહારાજ કહે છે : 'વેદ, પુરાણ, ઇતિહાસ ને સ્મૃતિઓ એ સર્વ શાસ્ત્રમાંથી અમે એ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે, જીવ, માયા, ઈશ્વર, બ્રહ્મ અને પરમેશ્વર એ સર્વે અનાદિ છે અને માયા છે તે તો પૃથ્વીને ઠેકાણે છે. અને પૃથ્વીમાં રહ્યાં જે બીજ તેને ઠેકાણે જીવ છે. અને ઈશ્વર તો મેઘને ઠેકાણે છે તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાએ કરીને પુરુષરૂપ જે ઈશ્વર તેનો માયા સંગાથે સંબંધ થાય છે ત્યારે જેમ મેઘના જળના સંબંધે કરીને પૃથ્વીમાં હતાં જે બીજ તે સર્વે ઊગી આવે છે, તેમ માયામાંથી અનાદિ કાળના જીવ હતા તે ઉદય થઈ આવે છે, પણ નવા જીવ નથી થતા. માટે જેમ ઈશ્વર અનાદિ છે તેમ માયા પણ અનાદિ છે ને તે માયાને વિષે રહ્યા જે જીવ તે પણ અનાદિ છે પણ એ જીવ પરમેશ્વરના અંશ નથી, એ તો અનાદિ જીવ જ છે. તે જીવ જ્યારે પરમેશ્વરને શરણે જાય ત્યારે ભગવાનની માયાને તરે ને નારદ-સનકાદિકની પેઠે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ને ભગવાનનો પાર્ષદ થાય છે. એવી રીતે અમારો સિદ્ધાંત છે.' **(વચ.ગ.અં. ૧૦)** અને જ્યારે બ્રહ્માડોંનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તે જ એક રહે છે અને પછી સૃષ્ટિ રચવાને સમે પણ પ્રકૃતિ પુરુષ દ્વારે કરીને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડોને એ જ ઉપજાવે છે. **(વચ.ગ.પ્ર. ૫૬)** આ પ્રમાણે ઉત્પત્તિ અને પ્રલય તે ભગવાન સ્વામિનારાયણને આધીન છે. ત્યાં શ્રુતિવાક્યનું પ્રમાણ છે. तदैक्षत। बहु स्यां प्रजायेयेति । **(છાંદોગ્યોપનિષદ ૬-૨-૩)** ઉત્પત્તિક્રમ શ્રીજીમહારાજ આ રીતે સમજાવે છે, 'અક્ષરાતીત એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે સૃષ્ટિ સમયને વિષે અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે ત્યારે તે અક્ષરમાંથી પુરુષ પ્રગટ થઈ આવે છે. પછી તે પુરુષોત્તમ જે તે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને પુરુષને વિષે પ્રવેશ કરે છે ને પુરુષ રૂપે થઈને પ્રકૃતિને પ્રેરે છે, એવી રીતે જેમ જેમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ થઈ અને પછી તે પ્રકૃતિપુરુષ થકી પ્રધાનપુરુષ થયા અને તે પ્રધાનપુરુષ થકી મહત્તત્ત્વ થયું. ને મહત્તત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો ને અહંકારથી ભૂત, વિષય, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને દેવતા તે થયાં. ને તે થકી વિરાટપુરુષ થયા ને તેના નાભિકમળમાંથી બ્રહ્મા થયા ને તે બ્રહ્મા થકી મરીચ્યાદિક પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી કશ્યપ પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી ઈન્દ્રાદિક દેવતા થયા ને દૈત્ય થયા અને સ્થાવર જંગમ સર્વ સૃષ્ટિ થઈ.' **(વચ.ગ.પ્ર. ૪૧)** આ પ્રમાણે પરબ્રહ્મ-પરમાત્મા જ્યારે આ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે પોતાના અનાદિ સેવક અક્ષર સામી દૃષ્ટિ કરે છે. અક્ષર પોતાના સ્વામી જે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ તેમની ઇચ્છા જાણીને પુરુષ (અક્ષરમુક્ત-પુરુષ)સામું દૃષ્ટિ કરી તેને પુરુષોત્તમના સંકલ્પની જાણ કરી તેને ઉત્પત્તિ માટે પ્રેરે છે. આથી તે અક્ષરાત્મક મુક્તપુરુષ પરબ્રહ્મની ઇચ્છા હોવાથી મહામાયા સાથે જોડાઈ માયામાં પ્રલયકાળે જે અનંત પ્રધાન (સ્ત્રી) અને પુરુષ લીન હતાં તેમને વ્યક્ત કરે છે. (કાર્યોન્મુખ કરે છે.) અને તે દ્વારા સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના કરાવે છે. આ અક્ષરાત્મક પુરુષ પ્રકૃતિને પ્રેરે છે કહેતાં પુરુષરૂપે થઈને મહામાયાને વિષે પોતાની શક્તિને પ્રેરે છે. માયા પોતાની

સામ્યાવસ્થામાંથી ચલિત થાય છે. પુરુષ ને પ્રકૃતિના સંયોગથી અનંત પ્રધાન અને પુરુષનાં જોડેલાં, અનંત બ્રહ્માંડના સર્જન માટે ઉત્પન્ન થાય છે. આવી રીતે જેમ જેમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ થતી ગઈ. ઉપર કહ્યા જે અક્ષરાત્મક પુરુષ અથવા અક્ષરધામના બ્રહ્મરૂપ મુક્ત તે નિરન્ન છે ને મુક્ત છે ને બ્રહ્મ છે ને માયાના કારણ છે. તે માયાને વિષે લોમપણે (સન્મુખ) વર્તે છે તો પણ એને માયાનો બાધ થતો નથી ને માયાને વિષે એને ભોગની ઈચ્છા નથી. એ તો પોતે બ્રહ્મસુખે સુખિયા છે ને પૂર્ણકામ છે. **(વચ.ગ.મ. ૩૧)** શાસ્ત્રોમાં ઘણુંખરું આ પુરુષને જ પુરુષોત્તમ કહ્યા છે તેથી પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નોખા છે તેવો ખ્યાલ આવતો નથી અને સમજણમાં ભ્રમ થઈ જાય છે. પરંતુ શ્રીજીમહારાજ તો વચનામૃતમાં સ્પષ્ટપણે સમજાવે છે : 'જેમ આ જીવને વિષે ને વૈરાજપુરુષ-ઈશ્વરને વિષે ભેદ છે અને વળી જેમ ઈશ્વરને વિષે ને પુરુષને વિષે ભેદ છે, તેમ પુરુષ ને પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને વિષે એવો ઘણો ભેદ છે, ને પુરુષોત્તમ વાસુદેવ તો સર્વના સ્વામી છે અને એવા અક્ષરાત્મક પુરુષ ઘણાક છે. તે જે તે વાસુદેવનાં ચરણારવિંદની ઉપાસના કરે છે ને સ્તુતિ કરે છે... તે એવી રીતે વાર્તા અમે ઘણીક વાર કરી છે પણ એનું મનન કરીને સારી પેઠે પોતાના અંતરમાં ઘેડ્ય બેસારતા નથી એટલે શાસ્ત્રના શબ્દને સાંભળીને સમજણમાં ઠા રહેતો નથી.' **(વચ.ગ.મ. ૩૧)** આ રીતે સૃષ્ટિનો ક્રમ જોતાં પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ એવા શ્રીજીમહારાજ સૌના પ્રેરક, અંતર્યામી અને કારણ છે તે સ્પષ્ટ સમજાય છે. શ્રીજીમહારાજની જ શ્રીમુખની વાણી સાંભળી સદ્‌ગુરુ પ્રેમાનંદ સ્વામીએ લખ્યું છે :

જીવ ઈશ્વર તણો રે માયા કાળ પુરુષ પ્રધાન,
સૌને વશ કરું રે સૌનો પ્રેરક હું ભગવાન;
અગણિત વિશ્વની રે ઉત્પત્તિ પાલન પ્રલય થાય,
મારી મરજી વિના રે કોઈથી તરણું નવ તોડાય. **(ઓરડાનાં પદો)**

૩. ગુણાતીત સંતનો મહિમા : પરોક્ષ ભક્ત કવિઓનાં પદોમાં. (૫/૯૨)

પરોક્ષ ભક્ત કવિઓ નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ, પ્રીતમ, દયારામ, સૂરદાસ, તુલસીદાસ વગેરેએ ગુણાતીત સંતનો અતિ અપાર મહિમા કહ્યો છે અને તેમને ભગવાન તુલ્ય જ કહ્યા છે. નરસિંહ મહેતાએ લખ્યું છે :

'પ્રાણ થકી મુને વૈષ્ણવ વહાલા, રાત દિવસ હૃદે ભાવું રે. તપ તીરથ વૈકુંઠ પદ મેલી, મારા હરિજન હોય ત્યાં હું આવું રે.
લક્ષ્મીજી અર્ધાંગના મારી, તે મારા સંતની દાસી રે, અડસઠ તીરથ મારા સંતને ચરણે, કોટિ ગંગા કોટિ કાશી રે.'

તુલસીદાસ કહે છે : 'રામસિંધુ ઘન સજ્જન ધીરા, ચંદનતરુ હરિ સંત સમીરા;
મોરે મન પ્રભુ અસ બિસ્વાસા, રામ તે અધિક રામ કર દાસા.' (ઉત્તરકાંડ-૧૧૯મા દોહા પછીની ચોપાઈ)

પ્રીતમ કહે છે : 'સંત હરિજન એક હૈ, ભિન્ન ન માનો કોઈ; પ્રીતમ સદ્‌ગુરુ મીલે, તાકુ માલુમ હોય.'

કબીર કહે છે : 'સાહબકા ઘર સંતનમાંહી, સંત સાહબ કછુ અંતર નાહીં.'

૪. ઉપાસના એટલે શું ? (૧/૨થી૪)

શ્રીજીમહારાજે તત્ત્વજ્ઞાનમાં પાંચ ભેદ અનાદિ માન્યા છે : જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ. પરબ્રહ્મ એ પુરુષોત્તમ નારાયણ, અક્ષરના અધિપતિ સહજાનંદ સ્વામી છે અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મ છે, એ અક્ષરબ્રહ્મનો મનન દ્વારા સંગ કરીને બ્રહ્મરૂપ થઈને સ્વામી-સેવકભાવે ઉપાસના કરવાનો સિદ્ધાંત શ્રીજીમહારાજે ઉપદેશ્યો છે. ઉપાસના કોની અને કેવી રીતે કરવી તે સમજાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ''રામાનુજ સ્વામીએ જેવી રીતે ક્ષર-અક્ષર થકી પર જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું નિરૂપણ કર્યું છે, તે પુરુષોત્તમ ભગવાનને વિષે તો અમારે ઉપાસના છે.'' (વચ.લો.૧૪) વળી, ''આવી રીતે તો અમારે ઉપાસના છે જે, સર્વથી પર એક મોટો તેજનો સમૂહ છે. તે તેજનો સમૂહ અધો-ઊર્ધ્વ તથા ચારેકોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે અને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહાસન છે ને તેની ઉપર દિવ્યમૂર્તિ એવા જે શ્રી નારાયણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહાસનને ચારેકોરે અનંત કોટિ મુક્ત બેઠા થકા તે નારાયણનાં દર્શન કરે છે. એવા જે મુક્તે સહિત શ્રી નારાયણ તેને અમે નિરંતર દેખીએ છીએ અને તે ભગવાનને વિષે તેજનું અતિશયપણું છે, તેણે કરીને જ્યારે એ સભા સહિત તે ભગવાનનાં દર્શન નથી થતાં ત્યારે અમને અતિશય કષ્ટ થાય છે. અને તે તેજનો સમૂહ તો નિરંતર દેખાય છે, તો પણ એને વિષે રુચિ નથી. અને ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શને કરીને જ અતિ સુખ થાય છે. અમારે એવી રીતે ઉપાસના છે. (વચ. લો. ૧૪) શ્રીજીમહારાજે આ વચનામૃતમાં પોતાના મિષે સાધકે કેવી રીતે સમજવું જોઈએ અને ઉપાસના દૃઢ કરવી જોઈએ, તે સ્પષ્ટ કર્યું છે. આથી નીચેના મુદ્દા સ્પષ્ટ થાય છે :

(૧) સૌથી પર એક તેજનો સમૂહ છે. તે તેજના સમૂહમાં જે મૂર્તિ છે તે પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. (૨) પુરુષોત્તમ નારાયણ દિવ્ય છે. (૩) તેજના સમૂહને વિષે રુચિ નથી પણ મૂર્તિનાં દર્શને કરીને અતિ સુખ થાય છે અર્થાત્ ભગવાનનું સ્વરૂપ સદા સાકાર છે તે નિષ્ઠા તેમને પ્રિય છે. (૪) ભગવાન, ભગવાનનું ધામ અને તેમના મુક્તો એ સનાતન છે. (૫) મુક્તે સહિત અને સભા સહિત જ નારાયણનાં દર્શન કરવાં અર્થાત્ ભક્તે સહિત ભગવાનની ઉપાસના કરવી. આ ઉપરાંત, વચનામૃતોમાં અનેક સ્થળે શ્રીજીમહારાજે ઉપાસના સમજવા અને દૃઢ કરવા, ભગવાનની નિષ્ઠા કરવા આદેશ આપ્યો છે. એ નિષ્ઠા એટલે ભગવાનને (૧) સર્વકર્તા (૨) સદા દિવ્ય સાકાર (૩) સર્વોપરી અને (૪) સદા પ્રગટ સમજવા તે છે. આ પ્રકારની નિષ્ઠા કર્યા વિના મુમુક્ષુને ભગવાનના ધામની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

પ્ર.૬ નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

☞ **નોંધ :- વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું.**

૧. પોતાના ઈષ્ટદેવને વિષે પતિવ્રતાની ટેક અને અનન્ય નિષ્ઠા તે સાચા ઉપાસકનું લક્ષણ છે. (૪/૬૨-૬૩)

શ્રીજીમહારાજે સર્વ દેવો, આચાર્યો અને અવતારો પ્રત્યે અત્યંત આદરભાવ રાખ્યો છે. શ્રીજીમહારાજે સર્વ દેવમંદિરોમાં તે તે દેવનાં સ્વરૂપો પધરાવી તેમનો આદર કર્યો છે, પણ **પોતાના ઈષ્ટદેવને વિષે અનન્ય નિષ્ઠા અને પતિવ્રતાની ટેક એ સાચા ઉપાસકનું લક્ષણ છે**, એ વાત ઉપર એમણે ખૂબ ભાર મૂક્યો છે. શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય (તેને) પોતાના પતિના જેવી બીજા પુરુષમાત્ર સંગાથે લેશમાત્ર પ્રીતિ ન હોય અને પોતાના પતિના જેવો બીજા પુરુષનો ગુણ પણ ન આવે ને પોતાના પતિની મરજી પ્રમાણે જ વર્તે એવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને પોતાના પતિ સંગાથે દઢ ટેક છે તેમજ ભગવાનના ભક્તને પણ તેના જે બીજા અવતાર હોય તે સંગાથે પણ પ્રીતિ થાય નહિ. (વચ. અં. ૧૬) શિક્ષાપત્રી ૧૧૩માં શ્રીજીમહારાજે ભગવાનની ભક્તિ આ પૃથ્વીને વિષે સર્વે મનુષ્યોએ કરવી એમ કહ્યું છે. તેમાં સાચા મુમુક્ષુઓએ સર્વોપરી પ્રાપ્તિનું બળ જરૂર રાખવાનું છે. પરંતુ માહાત્મ્યના કેફથી છકી જઈ કોઈ દેવ-દેવી કે અવતારોની નિંદા કરવાની શ્રીજીમહારાજે સ્પષ્ટ ના કહી છે એટલું જ નહિ પણ એવો ભાવ બતાવનાર પ્રત્યે અણગમો પણ બતાવ્યો છે. બ્રહ્મસ્વરૂપ સ્વામીશ્રી શાસ્ત્રીજી મહારાજે પણ આ જ રીત રાખી છે. અક્ષરપુરુષોત્તમ મંદિરોમાં અવતારોની મૂર્તિઓ પણ પધરાવી છે. અવતારોના તેમજ શુક, સનકાદિક, નારદ, ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, ગોપીઓ જેવાં ભક્તોનાં જીવનમાંથી પ્રેરણા મળે અને ભક્તિ દઢ થાય તેથી તેઓ શ્રીમદ્ભાગવતની કથા પણ કરતા ને કરાવતાં. અનેક જીવો મહારાજનાં સ્વરૂપને ઓળખે, તેમાં જોડાય અને તેમની ભક્તિ કરે એવી પરમ કલ્યાણકારી દૃષ્ટિ રાખી મહારાજના સંતો-પરમહંસો, અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રાગજીભક્ત, બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજ, બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજે અવિરત પરિશ્રમ કર્યો છે. વર્તમાનકાળે પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ પરમ પૂજ્ય સ્વામીશ્રી નારાયણસ્વરૂપદાસજી - પ્રમુખસ્વામી મહારાજ પણ અવિરત વિચરણ કરી દેશદેશમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાનની વિજયપતાકા લહેરાવી રહ્યા છે. જેમને સાચી જ્ઞાનદૃષ્ટિ છે એ એવી કોઈ અહંવૃત્તિ ધારતા નથી કે મારું જ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ જે સારું છે તે મારું છે એમ સમજી ગુણગ્રાહક દૃષ્ટિ રાખી કાર્ય કરે છે.

૨. કલ્યાણની કૂંચી ફક્ત ગુણાતીત પરંપરામાં જ જળવાયેલી છે. (૫/૮૦થી૮૩)

ભગવાન જેમના દ્વારા સમ્યક્પણે પ્રગટ છે એવા અક્ષરબ્રહ્મ સ્વરૂપ ગુણાતીત સંત, અખંડ પૃથ્વી ઉપર વિચરે છે એ જ અનંત જીવોને માટે મોક્ષનું દ્વાર છે અને તે એક જ હોય. ભગવાનનું પ્રગટપણું અક્ષરબ્રહ્મ દ્વારા જ છે. અને અનાદિ અક્ષરબ્રહ્મ એક જ છે. તેથી ભગવાનનું પ્રગટપણું પણ એક જ દ્વારા હોય તે સ્વભાવિક છે. એક કરતાં વધારે ભગવાન હોય તો જગતની સ્થિતિ તે એક જાતની જ ન રહે. તે જ રીતે એક કરતાં વધારે સંતો દ્વારા જો ભગવાન પ્રગટ રહેતા હોય તો આત્યંતિક કલ્યાણની અવ્યવસ્થા ઊભી થાય. જેમ એક રાજાને એકથી વધુ પુત્રો હોય છતાં ગાદીનો વારસદાર તો એક જ ગુણિયલ અને સમર્થ પુત્ર જ હોઈ શકે, એક જ ગાદી પર બધાં જ સંતાનો રાજા ન થઈ શકે તેમ પ્રગટપણાની ગાદીમાં એકી સાથે અનેક ન હોઈ શકે. સદ્ગુણોથી વિભૂષિત ઘણા સંતો-ભક્તો હોય એ સંપ્રદાયની શોભા છે. પણ ભગવાનના અનંત કલ્યાણકારી ગુણોનું ધારક સ્વરૂપ એક જ હોય નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ લખ્યું છે : ‘બીજા ગુણવાન તો ઘણા મળશે, પણ નહિ મળે હરિના મળેલ; નિષ્કુલાનંદ એવા સંત સંબંધે, અનંતનાં પાપ બળેલ.(નિ. કા. સારસિદ્ધિ : ૩૮/૧૦) અહીં સદ્ગુરુ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ‘હરિના મળેલ’ એમ જે લખ્યું છે તથા શ્રીજીમહારાજે પણ (વચ. વર.-૧૦ અને જે.૧)વચનામૃતમાં ‘ભગવાનના મળેલ એવા જે શબ્દો વાપર્યા છે તો ‘ભગવાનના મળેલ’ એટલે શું ? શ્રીજીમહારાજના મળેલા પાંચસો પરમહંસો હતા તો શું સર્વે થકી આત્યંતિક કલ્યાણની વાત કહી છે ? ‘હરિના મળેલ’ એટલે આ લાખો હરિભક્તો અને પાંચસો પરમહંસો દ્વારા આત્યંતિક કલ્યાણ કે બ્રહ્મરૂપ થવાની વાત નથી. અને જો સ્થૂળ રીતે શ્રીજીમહારાજને મળેલા હોય તેટલા જ સંતો હરિભક્તો દ્વારા આત્યંતિક કલ્યાણની વાત હોય તો તેમના પછી કલ્યાણનો માર્ગ બંધ થઈ જાય પણ એ શ્રીજીમહારાજ અભિપ્રેત નથી. ‘હરિના મળેલ’ એટલે ફક્ત શ્રીજીમહારાજની હયાતીના જ હોય એ અર્થ અભિપ્રેત નથી પણ ‘હરિના મળેલ’ એટલે શ્રીહરિ સાથે અપૃથક્સિદ્ધ સંબંધથી જોડાયેલ. એવો સંબંધ અક્ષરબ્રહ્મને જ છે. બીજા કોઈને નથી. અક્ષરબ્રહ્મ એક જ છે. તો તે દ્વારા પ્રગટપણું પણ એકસ્વરૂપે જ હોય તે સ્પષ્ટ છે. અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ અમદાવાદમાં કેશવપ્રસાદજી મહારાજને કહ્યું કે જેમ તમારા પિતાએ ખજાનાની કૂંચીઓ તમને આપી છે તેમ સ્વામિનારાયણે કલ્યાણની કૂંચી અમને સોંપી છે. પાંચસો પરમહંસોમાંથી ફક્ત એક ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને સોંપેલ કલ્યાણની કૂંચી આજ પર્યંત ગુરુપરંપરામાં જળવાયેલ છે. જેમના થકી આત્યંતિક કલ્યાણની પ્રતીતિ થતી હોય અને અનંત જીવો જેમના સંબંધે બ્રહ્મરૂપ થઈને અક્ષરધામના અધિકારી થતા હોય એવો ગુરુપરંપરાનો જીવતો-જાગતો વેલો અન્ય પરમહંસનો આજ પર્યંત જળવાયેલો નથી. શ્રીજીમહારાજ અંતર્ધાન થયા પછી આજ સુધી તેમનું પ્રગટપણું એક જ ગુણાતીત સંત દ્વારા રહ્યું છે અને ભવિષ્યમાં પણ એક જ દ્વારા રહેશે એ શ્રીજીમહારાજનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે. તે પ્રમાણે તે જ ગુણાતીત સંત પ્રમુખસ્વામી મહારાજ દ્વારા મોક્ષનું દ્વાર આજે ઊઘાડું જ છે અને આત્યંતિક કલ્યાણનો માર્ગ ચાલુ જ છે. કારણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું હતું કે, ‘હું તો ચિરંજીવ છું.’ તે મુજબ શ્રીજીમહારાજ આજે કેવળ એક પ્રમુખસ્વામી દ્વારા જ પ્રગટ છે.

૩. શ્રીજીમહારાજે પરમહંસોને કબૂતરનાં કબૂતર કહ્યા. (૪/૫૧-૫૨)

શ્રીજીમહારાજે એક વખત પરમહંસોને મરમ કરતાં કહ્યું કે, તમે લોકોને ઉપદેશ દેવા દેશમાં ફરો ત્યારે દત્તાત્રેય, કપિલ,

નારદ, શુક, સનકાદિક જેવા અમો મોટા પુરુષ છીએ તેમ કહેવું પણ વધુ મોટપ કહેવી નહિ. પરમહંસોએ કહ્યું, ભલે. પછી જુદા જુદા દેશમાં વિચરણ કરી સંતો જ્યારે ગઢપુર પધાર્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજે તેમને પૂછ્યું કે તમે અમને કેવા ઓળખાવ્યા ? પરમહંસોએ કહ્યું, હે મહારાજ ! અમે તમને દત્તાત્રેય, કપિલ, નારદ, શુક, સનકાદિક જેવા મોટાપુરુષ તરીકે ઓળખાવ્યા છે. આ સાંભળી શ્રીજીમહારાજ એકદમ ઉદાસ થઈ બોલ્યા કે, 'કબૂતરના કબૂતર રહ્યા.' (અર્થાત સાવ ભોળા રહ્યા) અમારી સાથે આટલું રહ્યા, અમારાં ચરિત્રો જોયાં-જાણ્યાં છતાં અમને યથાર્થ ઓળખી ન શક્યા ? મૂળો ખાધો હોય તો પણ બીજા પકવાનના સ્વાદને દબાવીને તેનો ઓડકાર આવે છે અને અમારા સ્વરૂપના મહિમાની વાતોનો ઓડકાર નથી આવતો ! અમે તો સર્વ અવતારના અવતારી સર્વોપરી પુરુષોત્તમ છીએ, તેમ તમે સમજો અને એ સમજણ પ્રવર્તાવો. પરમહંસોએ કહ્યું : હે મહારાજ ! અમે એમ જ સમજીશું અને સમજાવીશું.

૪. વાઘાખાચરની નિરાવરણ દૃષ્ટિ થઈ અને પરમ આનંદ થયો. (૬/૧૨૩-૧૨૪)

સારંગપુરના વાઘાખાચર પોતાના દેહના ભાવ ટાળવા ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની આજ્ઞાથી સ્વામીનો સમાગમ કરવા જૂનાગઢ આવ્યા હતા. જૂનાગઢ આવતાં રસ્તામાં ભગતજીએ તેમને 'ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે' તે વાત કરી પણ તેમને રુચ્યું નહિ. જૂનાગઢ એક વખત સ્વામીશ્રીની આજ્ઞાથી સર્વે હરિભક્તો મંદિરની વાડીએ પથ્થર તથા નાના કાંકરા વીણી વાડી ચોખ્ખી કરતા હતા. ત્યાં સર્વેને આનંદમાં અલમસ્ત જોઈને વાઘાખાચરે મહુવાના દામા શેઠને પૂછ્યું : 'આ બધાને આનંદ આવે છે તેવો આનંદ મને કેમ નથી આવતો ?' ત્યારે દામા શેઠે કહ્યું : 'તમે આ પ્રાગજી ભક્તમાં વિશ્વાસ લાવી 'સ્વામી મૂળ અક્ષર છે એમ સમજો તો તમને પણ આનંદ થાય.' ત્યારે તેમણે કહ્યુંઃ સ્વામી પંડે કહે તો હું માનું. થોડીવાર પછી ભગતજીની વૃત્તિથી ખેંચાઈને આવેલા ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને તેમણે પૂછ્યું : સ્વામી ! આ પ્રાગજી ભણતો છે કે 'સ્વામી આપોઆપ મૂળ અક્ષર છે' તે વાતનું નિરાકરણ કરી આપો. ત્યારે સ્વામી કહેઃ જેમ પ્રાગજી કહે છે તેમજ છે. તે સાંભળીને વાઘાખાચરે પૂછ્યુંઃ 'સ્વામી તમે પંડે અક્ષર ?' એટલે સ્વામીએ 'હા' પાડી. આથી વાઘાખાચરને ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે તે પ્રતિતી થતાં જ દૃષ્ટિ નિવારણ થઈ ગઈ અને પરમ આનંદ થયો.

પ્ર.૭ ઉપાસનામાં શું સમજવું ? અને શું ન સમજવું ? તેના આધારે નીચે આપેલાં વાક્યોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ : ૭)

(ઉપાસનામાં શું સમજવું ?) (૧૪૨-૧૪૩)

☞ નોંધ : વાક્ય પૂર્તિની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંક વાક્ય પૂર્તિના નંબર છે. જે પરીક્ષાર્થીએ લખવા જરૂરી નથી.

૧. ધામમાં જે પરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે તે જ આ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટેલા સર્વાવતારી શ્રીજીમહારાજ છે પણ ધામમાં રહ્યા તે અવતારી અને પૃથ્વી ઉપર પ્રગટેલ શ્રીજીમહારાજ તે અવતાર એમ ન સમજવું. તેમાં અવતાર, અવતારી એવો ભેદ નથી. જે ધામમાં છે તે જ આ શ્રીજીમહારાજ છે.

૨. પુરુષોત્તમપણું અન્વય-વ્યતિરેકપણું અને અક્ષરબ્રહ્મનું અન્વય-વ્યતિરેકપણું ભિન્ન ભિન્ન છે.

૩. જીવ, ઈશ્વર, માયા, બ્રહ્મ અને પરબ્રહ્મ એ પાંચ તત્ત્વો અનાદિ છે.

૪. મુક્તિ અવસ્થામાં જીવાત્મા તથા ઈશ્વરાત્મા, બ્રહ્મરૂપ-મુક્ત થાય છે. મુક્તિ પામનાર જીવાત્મા તથા ઈશ્વરાત્માને દેહ મૂક્યા પછી પુરુષોત્તમ નારાયણ ભાગવતી તનુ આપે છે. તેણે કરીને તે મુક્તો પુરુષોત્તમની સેવા-ભક્તિ કરે છે. બ્રહ્મરૂપ થાય છે તે પુરુષોત્તમરૂપ થાય છે. કહેતા અક્ષરમુક્તનો આકાર પણ પુરુષોત્તમ જેવો જ દિવ્ય થઈ જાય છે. પુરુષોત્તમ નારાયણના કલ્યાણકારી ગુણો પણ તે મુકતો પ્રાપ્ત કરે છે પરંતુ મુક્તો કાંઈ સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ થઈ જતા નથી. પુરુષોત્તમનું પરપણું - સર્વોપરીપણું તો રહે જ છે.

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?) (૧૪૪-૧૪૫)

૫. શિક્ષાપત્રી અને વચનામૃતના શબ્દો દેશકાળબાધિત (મર્યાદિત) છે. તે હંમેશાં સર્વદેશી-સર્વગ્રાહ્ય નથી તેથી તેમાં ફેરફાર કરી શકાય છે, તેમ ન સમજવું.

૬. એકલા અક્ષરબ્રહ્મ જ છે. પુરુષોત્તમ પણ તેમાં જ રહ્યા છે, અને તે દ્વારે જ રહી શકે છે. અર્થાત્ સ્વરૂપ-સ્વરૂપી ભેળા છે, તેમ ન સમજવું.

૭. સદ્ગુરુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ઉપરાંત બીજા પરમહંસોને પણ અનાદિ મૂળ અક્ષરબ્રહ્મ કહી શકાય તેમ ન સમજવું.

પ્ર.૮ ટૂંકનોંધ લખો : અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના. (૬/૧૧૨-૧૧૩) **(કુલ ગુણ : ૫)**

શ્રીજીમહારાજને અતિપ્રિય બ્રહ્મ-પરબ્રહ્મની ઉપાસનાનો આ સિદ્ધાંત મુમુક્ષુઓને સમજાય તે માટે શ્રીજીમહારાજે જ્યાં જ્યાં પરોક્ષ દેવની મૂર્તિઓ પધરાવી ત્યાં તેમના ભક્તે સહિત જ પધરાવી. નરનારાયણ, લક્ષ્મીનારાયણ, રાધાકૃષ્ણ વગેરે સ્વરૂપો પધરાવી ઉપાસનાનો શાસ્ત્ર સંમત સિદ્ધાંત ભક્તે સહિત ભગવાનની ઉપાસનામાં છે તે જણાવ્યું. શિક્ષાપત્રીમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રાધિકાએ યુક્ત હોય ત્યારે 'રાધાકૃષ્ણ', લક્ષ્મીજીએ યુક્ત હોય ત્યારે 'લક્ષ્મીનારાયણ', અર્જુને યુક્ત હોય ત્યારે 'નરનારાયણ' એ નામે જાણવા. (શિક્ષા.૧૦૯-૧૧૦) તો શું એ સમયે લોકો નહોતા સમજતા કે ભગવાન રાધિકાએ યુક્ત હોય ત્યારે રાધાકૃષ્ણ કહેવાય ? જેમ અન્ય અવતારની ભક્તે સહિત ઉપાસના છે તેમ જ પોતાના ઈષ્ટદેવની પણ ભક્તે સહિત જ ઉપાસના કરવી એમ શ્રીજીમહારાજ શિક્ષાપત્રીના આ શ્લોક અગિયારનું ભાષ્ય કરતાં સદ્ગુરુ શતાનંદમુનિએ લખ્યું છે :'જે મંદિરમાં શ્રીકૃષ્ણની એકલી મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરેલી હોય ત્યાં પણ શ્રીકૃષ્ણ રાધિકાદિ સેવકમંડળ સાથે જ છે એવી ભાવના કરવી. અને એ જ ન્યાયે જ્યાં હરિકૃષ્ણ મહારાજની એક મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા થઈ હોય

ત્યારે પણ શ્રીહરિકૃષ્ણ મહારાજ તેમના શ્રેષ્ઠ ભક્ત મૂળ અક્ષર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સાથે જ વિરાજમાન છે એવી ભાવના કરવી. આ શ્લોક પર ટીકા કરતાં આચાર્યશ્રી ભગવત્પ્રસાદજી મહારાજે લખ્યું છે :'રાધા વગેરે નિત્ય મુક્તો છે. ભગવાન સાથે ભક્તની ઉપાસના કેમ ઘટે ? તેવી શંકાને કોઈ અવકાશ નથી. આ ન્યાયે પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ સાથે અક્ષરની ઉપાસના માટે શંકાને સ્થાન રહ્યું જ ક્યાં ? આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સ્વામીશ્રી શાસ્ત્રીજી મહારાજે સ્વામી અને નારાયણ અર્થાત્ અક્ષરપુરુષોત્તમની કંઈ નવી વાત કરી નથી, પરંતુ શ્રીજીમહારાજના અંતર્ગત સિદ્ધાંતની સમગ્ર સંપ્રદાયને જાણ કરી છે અને એ રીતે અનંત જીવોના કલ્યાણનું દ્વાર ખોલ્યું છે. શાસ્ત્રીજી મહારાજ એક વાત વારંવાર કહેતા કે આપણે રાવણ જેવા કે શૂર્પણખા જેવા ભક્ત ન થવું પણ વિભિષણ જેવા ભક્ત થવું. રાવણને સીતા ઉપર પ્રેમ ને રામ ઉપર રોષ હતો તો તેનું માથું કપાયું. તેમ જો ઉત્તમ ભક્ત જે ગુણાતીત તેની સાથે હેત રાખે અને ભગવાન જે મહારાજ તેનો દ્રોહ કરે તો માથું કપાય. અને શૂર્પણખાને રામ ઉપર પ્રેમ અને સીતા સાથે દ્વેષ હતો તો તેનાં નાક-કાન કપાયાં. તેમ ભગવાન સાથે હેત રાખે અને ઉત્તમ ભક્ત જે ગુણાતીત તેનો દ્રોહ કરે તો પણ નાક-કાન કપાય અને વિભીષણને 'રામ લક્ષ્મણ જાનકી, જય બોલો હનુમાનકી' એવી સમજણ હતી. તેમ આપણે પણ ઉત્તમ ભક્ત જે ધામ, ભગવાન જે ધામી અને તેમના સંબંધવાળા મુક્તો સાથે હેત રાખવું પણ તેમાંના કોઈ એકનો પણ દ્રોહ ન કરવો.

(વિભાગ - ૨ સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ ૩, સાતમી આવૃતિ માર્ચ - ૨૦૦૯,
યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામીમહારાજ ચતુર્થ આવૃતિ જુલાઈ - ૨૦૦૬)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. (કુલ ગુણ : ૯)

☞ નોંધ :- કોણ કહે છે -૧ ગુણ, કોને કહે છે - ૧ ગુણ, ક્યારે કહે છે - ૧ ગુણ.

૧. **"તમારા ગુરુ પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામીને આમંત્રણનો પત્ર લઈને મોકલો." (૫/૫૧) અથવા**
મુક્તાનંદ સ્વામી - રાણીને (કુશળકુંવરબાને)
રાણીએ મુક્તાનંદ સ્વામીને કહેવડાવ્યું કે મહારાજના દર્શન કરવાં છે તો ગમે એમ કરીને બોલાવો ત્યારે રાણીએ સામું કહી મોકલ્યું.

૨. **"જેને ન સદે તે ગામડે ફરવા જાય." (૪/૪૪)**
આચાર્ય મહારાજ (રઘુવીરજી મહારાજ) - સૌને (સભામાં)
શ્રીજીમહારાજે આચાર્યને દર્શન દઈને કહ્યું કે સ્વામીને અહીં રાખ્યા છે તો વાતો કરાવો, નહિ તો જૂનાગઢ જવા દો.

૩. **"તમે મારા ખરા સેવક છો." (૨/૨૫) અથવા**
મુક્તાનંદ સ્વામી - નિત્યાનંદ સ્વામીને
મુક્તાનંદ સ્વામીએ શરૂ કરેલો ધર્માખ્યાનનો ગ્રંથ પૂરો કરવાની બાંયધરી નિત્યાનંદ સ્વામીએ આપી તેથી મુક્તાનંદ સ્વામી રાજી થઈને બોલ્યા.

૪. **"તું આવો રૂપાળો અને હજુ નાનો છું ત્યાં તને આ શું સૂઝ્યું ?" (૨/૧૫)**
કલ્યાણદાસ - મુકુંદદાસને
મુકુંદદાસે વાંકાનેરમાં કલ્યાણદાસને એકાંતમાં મળીને અંતરની ઈચ્છા જણાવી કે મારે અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવું છે તો તમે માર્ગ બતાવશો ? ત્યારે.

૫. **"આચાર્ય ! આસ્તે !" (૩૭) અથવા**
સ્વામીશ્રી (પ્રમુખસ્વામી) - નરેન્દ્રપ્રસાદ સ્વામીને
નરેન્દ્રપ્રસાદ સ્વામીને મૂર્તિના દેવત્વમાં સંશય થતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મૂર્તિનો અંગૂઠો જરા જોરથી દબાવ્યો ત્યારે.

૬. **"આવી પ્રાર્થના ક્યારે કરો છો ?" (૫૪)**
સેવક સંત - બાપાને (સ્વામીશ્રીને, પ્રમુખસ્વામીને)
લંડનમાં રાતના અઢી વાગે જાગીને ભારતમાં વરસાદ વરસે તેના માટે સ્વામીશ્રી પ્રાર્થના-ધૂન કરતા હતા ત્યારે.

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

☞ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. **શિવલાલ શેઠે પૂછ્યું, 'તમે ક્યારે આવ્યાં ?' (૭/૬૭) અથવા**
કુટુંબમાં કોઈ માંગલિક પ્રસંગે શિવલાલભાઈનાં સાળી એમને ઘેર આવેલાં. બહોળા કુટુંબને લઈને અને સ્ત્રીઓ સાથે પ્રયોજન વગર વાતચીત ન કરવાની ટેવવાળા શિવલાલભાઈને બે-ત્રણ માસથી સાળી ઘરમાં હોવા છતાં ખબર પડેલી નહિ; કારણ તેમનું જીવન જ એ રીતે સત્સંગમય ગોઠવાઈ ગયું હતું. પાંચ વખત માનસી, ધ્યાન, સાયંકાળે મંદિરે જઈ નિત્યનિયમ, સ્વાભાવિક ચેષ્ટા વગેરે કરી મોડી રાત્રે ઘેર આવવું. દુકાનમાં પણ એ જ રીતે ભગવાનમાં જ વૃત્તિ રાખવાનો અભ્યાસ. પણ એક દિવસ તેઓ જમવા બેઠા હતા અને તેમનાં સાળી પીરસવા આવ્યાં. તેમનાથી ભાતમાં ઘી વધારે પડી ગયું. ત્યારે સહેજ ઊંચું જોવાઈ જતાં તેમની દૃષ્ટિ સાળી ઉપર પડી અને સ્વાભાવિક પૂછ્યું : 'તમે ક્યારે આવ્યાં ?' આ સાંભળી તેમનાં સાળીને જરા માઠું પણ લાગ્યું. પછી સૌએ તેમને સમજાવ્યું કે શિવલાલભાઈની એવી અલૌકિક સ્થિતિ છે.

૨. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ગઢડા ગામેથી જતા રહ્યા. (૩/૩૫)

શ્રીજીમહારાજે એક વખત ગઢપુર સભામાં વાત - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને ગઢપુર મંદિરના મહંત બનાવવાની ઈચ્છા - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને વાતની જાણ થતાં મૂંઝવણમાં - મૂંઝાયેલા સ્વામી ગઢડાથી થોડે દૂર ગઢાળી ગામે ચાલ્યા ગયા - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને વિચાર જો હું અહીં રહીશ તો મહારાજ જરૂર મને મહંત બનાવી દેશે અને પોતે વૈરાગ્યની મૂર્તિ હતા તેથી તેમને આ અધિકાર ભારરૂપ લાગે તેમ હતો. મહારાજને આ વાતની જાણ - ગઢાળી એકાએક જવાનું કારણ પૂછ્યું. સ્વામીએ વિનયથી કહ્યું: 'એક નાની ઉંદરડી પર હજાર મણનો પાટડો પડે તો તે બચે નહિ અને તેના ચૂરેચૂરા થઈ જાય તેમ આ બધા વ્યવહારથી મારું ઠેકાણું ન રહે. મહારાજે તેમની વૈરાગ્યની ઉત્કૃટતા જોઈ તેમને મહંત નહીં બનાવવાની ખાતરી આપી.

૩. આત્મસ્વરૂપ સ્વામીને અનુભવ થયો કે સત્પુરુષને ભાષાનાં બંધન હોતાં નથી. (૨૫) અથવા

સને ૧૯૮૦ની વિદેશયાત્રામાં સાઉથ આફ્રિકાના જહોનિસબર્ગમાં સન્ડે ટ્રીબ્યુન (Sunday Tribune)ના અંગ્રેજી પત્રકારે વીસેક મિનિટ સ્વામીશ્રી સાથે વાર્તાલાપ કર્યો. તે સમયે આત્મસ્વરૂપ સ્વામી દુભાષિયા તરીકે સેવા આપતા હતા. તેમાં પત્રકારે કહેલો છેલ્લો પ્રશ્ન 'તમે સ્ત્રીઓને દૂર રાખો છો, તો તેઓ ઉપેક્ષાનો કે ભેદભાવ થઈ રહ્યાનો અનુભવ નથી કરતી ?' તેનું ગુજરાતી થાય તે પહેલાં જ સ્વામીશ્રીએ કહ્યું, 'એને કહો કે હિન્દુસ્તાનમાં પોતે આવીને જુએ ! લાખો સ્ત્રીઓ સ્વામિનારાયણનું ભજન કરે છે. પણ કોઈને એવો ભાવ થતો નથી.' ગોરો રીપોર્ટર પણ અંગ્રેજીમાં ઉત્તર લખવા માંડ્યો. તેણે શું લખ્યું છે તે આત્મસ્વરૂપ સ્વામીએ સાંભળ્યું તો જણાયું કે સ્વામીશ્રીએ જેવો ઉત્તર આપ્યો હતો તેવો જ તેણે લખ્યો. આમ સત્પુરુષને ભાષાનાં બંધન હોતાં નથી.

૪. આટલી બધી પ્રવૃત્તિઓ કરવા છતાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કાયમ ફ્રેશ રહે છે. (૧૭)

ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ છે, તો પણ માથે લેતા નથી. જે પરિણામ આવે છે, તે ભગવાનની ઈચ્છાથી આવે છે એટલે કોઈ જાતનો બોજો લાગતો નથી. ભગવાનની આજ્ઞામાં રહીને, મૂર્તિમાં રહીને કરીએ છીએ. હું કરું છું, મેં કર્યું તેમ ભાવ લાવ્યા સિવાય ભગવાનને આગળ કરીને કરીએ તો બોજો લાગે નહીં. 'હું' કર્તા નથી, કર્તા ભગવાન છે. 'હું પણું' મૂકી ભગવાનમાં, ગુરુમાં ખોવાઈ જવાનું છે. તેમની મરજી પ્રમાણે આપણા ભાવ મૂકીને સર્વકર્તા ભગવાન છે તેમની ઈચ્છાથી થાય છે - તેમ ભાવ રાખીને કરીએ તો આનંદ ચોવીસ કલાક રહે.

પ્ર.૧૧નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

☞ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. પર્વતભાઈનો સંતો પ્રત્યે પ્રેમ. (૬ /૬૦-૬૨) અથવા

અગતરાઈના પર્વતભાઈને મહારાજે શેરડીનાં માદળિયાં આપ્યાં ત્યારે તેમણે કહ્યું, 'મારે તો નિયમ છે. મારા ઈષ્ટદેવ જમે પછી જમાય !' ત્યારે મહારાજ આશ્ચર્ય સાથે પૂછે છે, 'તમારા ઈષ્ટદેવ વળી કોણ ?' ત્યારે પર્વતભાઈ કહે છે 'મારા ઈષ્ટદેવ તો આ સંતો છે.' આપની ઓળખાણ એમણે કરાવી છે, માટે સંતો જમે પછી મારે જમાય. મહારાજે સંતોને દોઢ વરસથી ખટરસના નિયમો આપ્યા હતા. પર્વતભાઈ અને તેમના ઘરનાંએ પણ ખટરસના એ નિયમ લીધા હતા. આ જાણી મહારાજે રાજી થઈને સંતોના નિયમ મુકાવ્યા. દુષ્કાળમાં મહારાજે સંતોને ગામડે જવાની ના પાડી. ત્યારે પર્વતભાઈએ મહારાજને પ્રાર્થના કરી, 'અમારે તો બે દુકાળ પડ્યા.' મહારાજે કારણ પૂછતા કહ્યું, 'એક તો વરસ મોળું એ દુકાળ અને આપે સંતોને ગામડે જવાની બંધી કરી એટલે સંતોની સેવા તથા સમાગમનો દુકાળ.' પર્વતભાઈની આવી સમજણથી રાજી થઈને મહારાજે તેમના ગામે સંતો મોકલ્યા.

૨. ગોપાળાનંદ સ્વામીનો ત્યાગ અને વૈરાગ્ય. (૧/૮)

સદ્‌ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામીની ત્યાગ અને વૈરાગ્યની છટા અદ્‌ભૂત હતી. તેમના દેહની પ્રકૃતિ કૃષ અને કોમળ હોવા છતાં તેમને ત્યાગનો ઈશક સહેજ પણ મોળો પડતો નહિ. એક વખત એક પ્રેમી હરિભક્તે ભાવથી સ્વામીને રેશમી કોરનું ધોતિયું ઓઢાડી આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરી કે ફાટે નહિ ત્યાં સુધી આ ધોતિયું પહેરવું. સ્વામીએ તેના ભાવનો અનાદર ન થાય અને મહારાજની આજ્ઞા પણ સચવાય તેવી રીતે યુક્તિ કરીને ધોતિયું ખૂબ તાણીને પહેર્યું કે જેવા પોતે બેસવા ગયા કે તરત જ ફાટી ગયું. અને તરત જ કાઢી નાખ્યું. મહારાજની રેશમી કે જરીયાની વસ્ત્ર ન પહેરવું તે આજ્ઞા બરાબર પાળી. આવા ત્યાગની સાથે સાથે સ્વામીની વૈરાગ્ય છટા પણ નિરાળી હતી. તે દૂધ, ઘી વગેરે સ્નિગ્ધ પદાર્થો લેતા નહિ. રોટલી પણ કોરી જમતા અને વધારાનું પોતાને ભાગે આવતું ઘી અગ્નિદેવતાને હોમી દેતા. આ કારણથી તેમના દેહને વિશેષ ઘસારો લાગતો. સ્વામીશ્રીનો દેહ સારી રીતે સચવાય અને હરિભક્તોને તેમના સમાગમનું સુખ અધિક મળે તે હેતુથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, 'સ્વામી ! હવે તમારી અવસ્થા થઈ છે તો હવે થોડું થોડું ઘી રોટલીમાં જમો,' પરંતુ સ્વામીની આ પ્રકારની રુચિ ન હતી. તેથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ એક વાર રોટલી ઘી ચોપડીને તેમને જમવા આગ્રહપૂર્વક આપી. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો આગ્રહ, પ્રેમ અને વિનંતિ આગળ સ્વામી નમી પડ્યા અને જમી ગયા અને બોલ્યા કે 'હવે ત્યાગ-વૈરાગ્યની વાતો મારાથી નહિ થાય માટે હવે તમે કરજો.' આમ સ્વામી અન્યના પ્રેમભાવ અને આગ્રહ સામે નમી જતા પણ તેમના ત્યાગ-વૈરાગ્યની છટામાં નિશ્ચયના કારણે યુક્તિપૂર્વક તરી જતા.

૩. બાળસ્નેહી પ્રમુખસ્વામી મહારાજ (૩૯) અથવા

વલસાડના સાગર ખેડુ શાંતિલાલનો પ્રશાંત અકસ્માતમાં ઘવાયો હતો. તેને સુરતની મહાવીર જનરલ હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યો હતો. એ સમયે સ્વામીશ્રી સુરત આવ્યા. હોસ્પિટલના રસ્તે ખોદકામ થયું હોવાથી મોટર જઈ શકે તેમ ન હતી, તો સ્વામીશ્રી ચાલીને આઈ.સી.યુ. માં દાખલ કરેલા બાળક પાસે પહોંચ્યા. ગાઢ તંદ્રામાં પડેલા બાળકના આખા શરીરે હાથ ફેરવીને બાળક તેમનો સ્વર સાંભળી રહ્યો હોય તેવી શ્રદ્ધા સાથે 'પ્રશાંતને જય સ્વામિનારાયણ કહ્યાં. ઠાકોરજીનો પ્રસાદીનો હાર પહેરાવ્યો. પિતા શાંતિલાલને આશ્વાસન આપ્યું. મદદ માટે તમામ બાંહેધરી આપીને એક સ્વજન કરતાંય વિશેષ મમતા દાખવી. એક નિર્દોષ અબુધ અને ગરીબ બાળકના દુઃખમાં ભાગ લીધાના સંતોષ સાથે ૮૦ વર્ષની ઉંમરે ખાડાટેકરાવાળા રસ્તા પર ચાલતા પાછા ફર્યા.

૪. પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું કાર્ય. (૧૪-૧૫)

પ્રતિકૂળ સંજોગો, કુદરતી આફતોનો કોપમાં પણ અવિરત વિચરણ. ભાંગતુ મન સાચવવા પીરસાયેલ થાળ પણ પાછો ઠેલીને પધરામણીએ ગયા છે. માનવ-ઉત્કર્ષની અસંખ્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી છે. સમાજસેવાનું એકપણ ક્ષેત્ર વણસ્પર્શ્યું રાખ્યું નથી. દુષ્કાળ, પૂર, વાવાઝોડાં, ભૂકંપ જેવી કુદરતી આફતોમાં માનવસહાય માટે અનન્ય પુરુષાર્થ કર્યા છે. વેરઝેર મિટાવવાં, ધીંગાણા નાબૂદ કરવાં, કોમી રમખાણો, વિવિધ આંદોલનોમાં શાંતિના પ્રયાસ કર્યા છે, કેળવણીના ક્ષેત્રમાં અદ્વિતીય યોગદાન આપ્યું છે. દહેજ, અસ્પૃશ્યતા જેવા કલંકો દૂર કરવામાં સતત પુરુષાર્થશીલ, સાક્ષરતા, જળસંચય અભિયાન, વ્યસનમુક્તિ, અક્ષરધામ, લંડન મંદિર જેવા સાંસ્કૃતિક સંકુલો, સેંકડો સંસ્કારધામ, દેશ-વિદેશમાં બાળ-બાલિકા, કિશોર મંડળ, યુવક-યુવતી, મહિલા મંડળો દ્વારા વિરાટ સંસ્કાર અભિયાનો, વિદેશમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનો ઉદ્ઘોષ કર્યો. સંસારીઓના અંગત પ્રશ્નો-કુટુંબના ઝઘડા, ધંધામાં ભાગીદારીના, નોકરીના, ભણતરના, સ્વાસ્થ્યના, નવી પેઢીના પ્રશ્નોનો સ્વજનની જેમ ઉકેલ લાવ્યા. સાડા ચાર લાખ કરતાં વધુ પત્રો દ્વારા સલાહ, સૂચન અને માર્ગદર્શન આપ્યાં છે. આ બધા કાર્યો વચ્ચે પણ ક્યારે સિદ્ધાંતોમાં સમાધાન નથી કર્યું. પંચવર્તમાનમાં આજીવન શુદ્ધ રહ્યા છે.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

> ☞ **નોંધ : અર્ધો જવાબ સાચો હોય તો પણ અર્ધો ગુણ ન આપવો. જવાબ આખા વાક્યમાં લખેલો હોવો જોઈએ. એક શબ્દમાં લખેલો જવાબ માન્ય ગણાશે નહિ.**

૧. રઘુવીરજી મહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને પેંડો આપ્યો ત્યારે સ્વામી શું બોલ્યા ?

જ. પાંચસો પરમહંસ ગળું ઝાલીને કહે છે કે ખાઈશ નહિ, ઝેર છે. (૪/૪૫)

૨. 'અમારા ખરેખરા સત્સંગી તો પર્વતભાઈ તથા ગોરધનભાઈ છે.' એવી વાત શ્રીજીમહારાજે કોને કહી ?

જ. એવી વાત શ્રીજીમહારાજે બ્રહ્માનંદ સ્વામી અને મુક્તાનંદ સ્વામીને કહી. (૬/૬૩)

૩. સારંગપુરમાં ગોપાળાનંદ સ્વામીએ હનુમાનજીની મૂર્તિ શા માટે પધરાવી ?

જ. વાઘાખાચરનું આર્થિક દુઃખ દૂર કરવા સારંગપુરમાં ગોપાળાનંદ સ્વામીએ હનુમાનજીની મૂર્તિ પધરાવી. (૧/૫-૬)

૪. પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કયા બે ગામના અપૈયા છોડાવ્યા ?

જ. પ્રમુખસ્વામીએ કુકડ અને ઓદરકા ગામના અપૈયા છોડાવ્યા. (૫૦)

૫. પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો જન્મ ક્યાં અને ક્યારે થયો ? (સંવત, તિથિ)

જ. પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો જન્મ ચાણસદમાં સંવત ૧૯૭૮ના માગશર સુદ આઠમના દિવસે થયો હતો. (૮)

પ્ર.૧૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✔) નિશાની કરો. (કુલ ગુણ : ૮)

> ☞ **નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.**

૧. ૧, ૩ (૩/૩૭) ૨. ૧, ૩, (૭/૬૭) ૩. ૧, ૪ (૧૮,૩૫) ૪. ૧ ,૨ (૮-૯)

વિભાગ : - ૩ સામાન્યજ્ઞાન નિબંધ

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૫)

> ☞ **નોંધ :- નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેનાં ઉપર આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણાં પાસાને આવરી શકાય છે. જેવા કે મૌલિક્તા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વિગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે.**

૧. **ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને પ્રમુખસ્વામી મહારાજનું સામ્ય :** (૧) ગુણાતીત એટલે ત્રણ ગુણથી પર - એવા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને પ્રમુખસ્વામી મહારાજમાં સામ્યતા - કારણ સ્વામીશ્રી પણ ત્રણ ગુણથી પર - ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે 'હું તો ચિંરજીવી છું' - ગુણાતીતની આ વિશેષતા સ્વામીશ્રીમાં પણ દષ્ટિગોચર. (૨) ગ.અં. ૨૬ પ્રમાણે ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણની ક્રિયાને દાબીને વર્તે એવા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી (પ્રસંગો) - સ્વામીશ્રીમાં પણ આ ગુણ જણાય. (૩) પંચવર્તમાનની દઢતા માટે ગુણાતીત પરંપરાનો

જોટો જગતમાં જડે નહિ - જેવા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પંચવર્તમાનના પાલનમાં દૃઢ - કે જેમના શ્રીજીમહારાજ સ્વયં નિરંતરના જામીન (પ્રસંગો) - સ્વામીશ્રી પણ પંચવર્તમાનના પાલનમાં શૂરાપૂરા (પ્રસંગો) - સામ્યતા દર્શાવતા પ્રસંગો જણાવી શકાય. (૪) ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ - પુરુષોત્તમની સેવકભાવે, દાસભાવે ભક્તિ - પ્રસંગો - સ્વામીશ્રી પણ અક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ - શ્રીજીમહારાજની દાસભાવે - સેવકભાવે ભક્તિ. (૫) શ્રીમદ્‌ભાગવતમાં વર્ણવેલ ૬૪ ગુણોથી પણ વિશેષ સદ્‌ગુણોથી વિભૂષીત ગુણાતીતાનંદ સ્વામી - તેવા જ ગુણો સ્વામીશ્રીમાં પણ જણાય (પ્રસંગો) - તપ, ત્યાગ, દેહનો અનાદર, ક્ષમા, ઉદારતા, તિતિક્ષા, હરિભક્તો પર પ્રેમ, ઇષ્ટદેવ પ્રત્યેની ભક્તિ, ગુરુભક્તિ, ભક્તવત્સલતા સમર્પણ વગેરે ગુણો ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તથા સ્વામીશ્રીમાં લેશમાત્ર પણ ફેર વિના. (૬) ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મ - તે જ અક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ છે - પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. તેથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને સ્વામીશ્રીમાં સામ્યતા - ઉપસંહાર.

૨. **ભવસાગરના ખલાસી - સંત :** (૧) આ સંસાર એ વિશાળ મહાસાગર - જેમ સાગર પાર કરવા માટે નૌકા તેમજ નાવિકની જરૂર પડે તેમ સંસારરૂપી સાગરને પાર કરવા માટે દેહરૂપી નૌકાના ખલાસી સંતની આવશ્યકતા. (૨) કુશળ ખલાસી મધદરિયે તોફાન કે ઝંઝાવાતમાં પણ મુસાફરોને હિંમત આપી કુશળતાથી સાગર પાર કરાવી દે તેમ એકાંતિક સંત દોષોરૂપી તોફાનો, સ્વભાવ પ્રકૃતિરૂપી ઝંઝાવાતોથી ભવસાગરમાંથી પાર ઉતારી દે. (પ્રસંગો) (૩) મીરાંબાઈ, નરસિંહ મહેતા વગેરે ભક્તો દ્વારા ગુરુરૂપી ખલાસીનો ખૂબ મહિમા - પારસમણિ લોઢાને સોનું બનાવે પણ પોતાનો જેવો પારસમણિ ન બનાવી શકે - જ્યારે સ્વામીશ્રી જેવા એકાંતિક સંત પોતાના સરખી સામર્થી શિષ્યોને આપી દે - ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ અનેક ભક્તોને પોતાના જેવા કરી દીધા. (પ્રસંગો) કીર્તન વગેરે.... (૪) ગુણાતીત સંત રૂપી ખલાસીને સેવવાથી એવા સંતના સાર્ધમ્યપણાને પામી શકાય. તેમની આજ્ઞામાં વર્તવાથી તેમના જેવા ગુણો મુમુક્ષુમાં આવે. વચનામૃતોમાં, સ્વામીની વાતોમાં આવા બ્રહ્મનિષ્ઠ શ્રોત્રિય ગુરુનો મહિમા (પ્રસંગો) (૫) ભવસાગરને તરવા માટે શરીરરૂપી નૌકાના ખલાસી એવા સંતની અનન્ય શરણાગતિ સ્વીકારવી આવશ્યક. જાળકાતરણી માછલું પોતે જાળ કાપીને જાળમાંથી નીકળી જાય અને બીજાને પણ જાળમાંથી બહાર કાઢે - જે પોતે તરી શકે તેવા જ ખલાસી બીજાને તારી શકે. (પ્રસંગો) (૬) માટે જ કુશળ ખલાસી રૂપી પરમ એકાંતિક સંતને શરણે જીવનનૌકાનો ભાર સોંપીને આપણે ભવસાગર તરી જઈએ. જેણે જેણે આવા કુશળ ખલાસીરૂપી સંતનો આશરો કર્યો તે ભવસાગર તરી ગયા - ઉપસંહાર.

૩. **પ્રભાવશાળી અને સફળ નેતૃત્વ - શાસ્ત્રીજી મહારાજ :** કોઈપણ ક્ષેત્રે પ્રભાવશાળી અને સફળ નેતૃત્વ શાનાથી શોભે છે ? દીર્ઘદૃષ્ટિ, અદમ્ય હિંમત, નિર્ણય-શક્તિ, પ્રત્યાયન કૌશલ્ય અને માર્ગદર્શન, પાયાનાં નૈતિક મૂલ્યોનું જતન વગેરે અનેકવિધ લક્ષણોથી. આ નેતૃત્વનું નૂર તેના દ્વારા સર્જાયેલા અને વિકસિત થયેલા કોઈ પ્રતિષ્ઠાન (Institution)માં પ્રતિબિંબિત થાય છે. દેશ અને વિદેશમાં સામાજિક, સાંસ્કૃતિક, ધાર્મિક, શૈક્ષણિક, આર્થિક, સરકારી અને બિનસરકારી કે વ્યાપારી ક્ષેત્રે લાખો સંસ્થાઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આ સંસ્થાઓ મોટે ભાગે તેમના સદસ્યોના હિતમાં ઉપકારક કામગીરી કરતી હોય છે. પોતપોતના મૂળભૂત હેતુઓને બર લાવવાના પ્રામાણિક પ્રયાસોમાં કાર્યરત હોય છે. તેમના સદસ્યો કે આશ્રિતોને તે દ્વારા આર્થિક જ નહિ, મનોવૈજ્ઞાનિક લાભ પણ થતો હોય છે. પરંતુ એવી સંસ્થા કરતા અધિક છે પ્રતિષ્ઠાન. કોઈ પ્રતિષ્ઠાનનું નિર્માણ, તેનું જતન, તેનાં વિકાસ અને વૃદ્ધિ સંસ્થાઓના વિકાસ-વૃદ્ધિથી તદ્દન અલગ પડી જતાં હોય છે. મેનેજમેન્ટના આધુનિકતમ સંશોધનોની નજરે જોતાં ચોક્કસ લાગે છે કે બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા, ભલે 'સંસ્થા' તરીકે ઓળખાતી હોય, પરંતુ તે સંસ્થા નહીં, તેના બદલે એક મહાન પ્રતિષ્ઠાન છે. કોઈ સંસ્થાના નિર્માણ અને કોઈ પ્રતિષ્ઠાનના નિર્માણ વચ્ચેનો આ તાત્ત્વિક ભેદ તેના નિર્માતાની કાર્યશૈલી, કૌશલ્યગણ (Skill Set) અને કેટલાક વિશિષ્ટ ગુણધર્મોમાં સ્પષ્ટ દૃષ્ટિગોચર થતો હોય છે. અહીં એક મહાન પ્રતિષ્ઠાન બી.એ.પી.એસ.ના નિર્માતા બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજને એ દૃષ્ટિએ નીરખવાનો પ્રયાસ છે.

❑ ❑ ❑